

УДК 322.122

О. Є. Денисов,
докторант, Університет економіки та права "КРОК", м. Київ

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ СТАНУ ТА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГАЛУЗІ

O. Denysov,
doctoral, "KROK" University, Kiev

METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING THE STATE AND LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF THE INDUSTRY

Стаття покликана дослідити існуючі методичні підходи до оцінки стану та рівня економічної безпеки галузі здійснення оцінки рівня економічної безпеки держави. В статті розглядаються індикаторний, ресурсно-функціональний підходи, SWOT-аналіз, метод економічного моделювання та модель аналізу п'яти конкурентних сил Майкла Портера. Автором аналізуються переваги та недоліки у адаптації цих підходів та їх застосування в методології забезпечення економічної безпеки галузі.

This article aims to investigate the existing methodological approaches to assessing the state and level of economic security in the field of assessing the level of economic security of the state. The article discusses indicator, resource-functional approaches, SWOT-analysis, economic modeling method, and Michael Porter's model of the five competitive forces analysis. The author analyzes the advantages and disadvantages of adapting these approaches and their application in the methodology of ensuring the economic safety of the industry.

Ключові слова: економічна безпека, галузь, держава, методичний підхід.

Key words: economic security, industry, state, methodical approach.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Різноманіття поглядів, а також відсутність єдиного методичного підходу до оцінки стану та рівня економічної безпеки галузі свідчить про невисоку ефективність методів оцінки економічної безпеки держави. Відповідно, постає актуальне питання про необхідність розробки обґрунтованого системного підходу до вирішення проблеми забезпечення методичного підходу до оцінки економічної безпеки галузі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Питання щодо ефективності оцінки рівня економічної безпеки держави та галузі було і залишається об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких такі, як В. Алькема, В. Терехов, В. Грушко, О. Захаров, В. Мунтіян, В. Мартиненко, У. Пірсонс, У. Мітчелл, В. Шлемко, І. Бінько, О. Саєнко, В. Геєць, Д. Стінгер, Р. Кляйн та ін.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є дослідження існуючих методичних підходів щодо здійснення оцінки стану та рівня економічної безпеки галузі з метою подальшого використання для вироблення нового підходу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На етапі відбору показників індикаторів стану та рівня економічної безпеки за основними складовими економічної безпеки пропонується застосування індикаторного підходу та ресурсно-функціонального підходу.

Індикаторний пороговий підхід в оцінці економічної безпеки галузі базується на адаптації індикаторного порогового підходу в визначенні рівня економічної безпеки держави та підприємств для застосування на рівні галузі. Такий підхід полягає у встановленні за результатами порівняння фактичних показників економічної безпеки галузі за всіма її складовими з нормативними (граничними, пороговими чи оптимальними) значеннями індикаторів, що відповідають певному рівню безпеки.

$$x_i = \left(\frac{P_{i\phi}}{P_{in}} \right)^b \quad (1)$$

де $P_{i\phi}$, P_{in} — відповідно фактичні і нормативні значення i -го показника; b — показник рівня (для показника типу "мінімум" дорівнює 1, для показника типу "максимум" дорівнює -1).

Такий підхід має широке застосування в затверджених державних Методиках розрахунку рівня економічної безпеки держави 2003, 2007 та 2013 років, тому цей підхід має системне застосування та не потребує додаткової окремої верифікації [1—3].

Ресурсно-функціональний підхід має комплексний характер та визначає стан функціональних складових економічної безпеки галузі та чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що на них впливають, визначає рівень економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів галузі за основними функціональними складовими.

$$Vr_{eb} = \sum_i^n K_i d_i \quad (2)$$

де K_i — значення часткових функціональних критеріїв економічної безпеки галузі

d_i — питома вага значущості функціональних складових економічної безпеки галузі

n — кількість функціональних складових економічної безпеки галузі.

Ресурсно-функціональний підхід в дослідженні економічної безпеки галузі дозволяє визначити рівень економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів за основними функціональними складовими: фінансовою, енергетичною, кадровою, інформаційною, інвестиційною. Для дослідження економічної безпеки кожної складової пропонується визначення питомої ваги функціональних складових економічної безпеки галузі. В межах даного підходу та із застосуванням динамічного підходу проводиться розрахунок рівня економічної безпеки галузі за різні періоди із збереженням сталого критерію питомої ваги кожної функціональної складової, це дозволяє визначити зміни параметрів складових та рівня економічної безпеки кожної складової в динаміці розвитку, змінах кон'юнктури ринку та за певний діапазон часу із збереженням їх вагового коефіцієнту. Такий підхід є доцільним для використання в процесі діагностики стану та рівня економічної безпеки галузі, та у процесі моніторингу стану та рівня економічної безпеки.

Адаптація цього підходу та його застосування в методології забезпечення економічної безпеки галузі дозволяє виокремити показники індикатори, згрупувати їх за основними функціональними складовими та блоками економічної безпеки, визначити питому вагу кожного показника та визначити показники рівня економічної безпеки за кожною складовою з урахуванням їх питомої ваги в загальному значенні складової.

Метод SWOT-аналізу є широко вживаним методом, що застосовується у діагностиці та стратегічному плануванні та полягає у виявленні факторів внутрішнього та зовнішнього середовища та розподілу їх на чотири категорії по впливу на об'єкт аналізу.

Застосування методу SWOT-аналізу дозволяє здійснити дослідження факторів та чинників впливу на стан та рівень економічної безпеки галузі: визначити слабкі та сильні сторони, можливості та загрози внутрішнього економічного та зовнішньоекономічного середовища, що впливають на економічну безпеку галузі. Сильні та слабкі сторони є факторами внутрішнього середовища об'єкту аналізу, тоді як можливості та загрози визначають фактори зовнішнього середовища в економічній безпеці галузі. Таким чином, сильні сторони визначають якості, що дають перевагу підприємствам галузі, слабкі сторони окреслюють фактори, що визначають недоліки внутрішнього стану чи ринкових позицій галузі, що негативно впливають на його економічну безпеку.

Можливості визначають додаткові фактори зовнішнього середовища, що відкривають нові перспективи чи надають нові можливості для підприємств галузі у роботі на внутрішньому та зовнішніх ринках та забезпечення економічної безпеки галузі. Загрозами є факторами, що мають деструктивний вплив на стан галузі та підприємства що її формують та визначаються в економічній безпеці як деструктивні чинники, наявність значної кількості загроз може значну ускладнити досягнення мети забезпечення економічної безпеки та розвитку підприємств галузі.

SWOT-аналіз є універсальним методом, який може бути успішно адаптованим та застосованим для аналізу в забезпеченні економічної безпеки галузі, оскільки він є гнучким методом із вільними визначенням та вибором факторів аналізу в залежності від прийнятої мети дослідження. Цей метод пропонується застосовувати із метою оперативної оцінки стану економічної безпеки певної галузі та в межах та-

кого дослідження для планування стратегії забезпечення економічної безпеки галузі у тривалій перспективі.

Завданнями SWOT-аналізу є надати структурований опис ситуації стану об'єкту, відносно якого необхідним є прийняття певного рішення. Метод дозволяє здійснити комплексний якісно-кількісний аналіз цих чинників, виявити та визначити проблемні поля економічної безпеки галузі та відповідно до них окреслити напрями забезпечення економічної безпеки галузі. SWOT-аналіз є ефективним для здійснення початкової оцінки у процесі діагностики впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, проте він не є повним та остаточним та потребує додаткового застосування кількісного аналізу розрахунку показників та аналізу динаміки їх зміни.

До недоліків такого методу можна віднести надання статичного аналізу та відсутність бачення ситуації в динаміці. Це метод якісного аналізу і тому його доцільно комбінувати із кількісним аналізом та використанням динамічного підходу, недоліком методу є значна залежність від об'єму зібраного фактологічного матеріалу та ефективності його опрацювання тобто від якості інформаційно-аналітичного забезпечення.

Застосування методу економічного моделювання в забезпеченні економічної безпеки галузі зумовлене необхідністю розробки економічної моделі, що максимально повно відповідала б завданням даного дисертаційного дослідження, що дозволила б здійснити якісно-кількісний аналіз стану економічної безпеки галузі, визначити сукупність показників, стан їх економічної безпеки та інтегральний індекс рівня економічної безпеки окремо за складовими, функціонально-компонентними блоками економічної безпеки та загального інтегрального індексу економічної безпеки галузі.

Метод моделювання є ефективним засобом виявлення ознак певних процесів та явищ за допомогою моделі і відповідно під моделюванням визначають уявну або матеріальну систему що надає інформацію про об'єкт дослідження відображаючи та відтворюючи його. Структура методу моделювання включає постановку завдання, визначення аналога, створення або вибір моделі. Розробку моделі, дослідження моделі та інтерпретацію отриманих результатів, перенесення наукових знань із моделі на об'єкт дослідження. Економічне моделювання в забезпеченні економічної безпеки включає комплексне застосування якісних та кількісних методів та наукових підходів.

Відповідно до вищезазначеного на етапі формування методичного базису аналізу та оцінки економічної безпеки необхідним є адаптація та застосування методу економічного моделювання — формування моделі аналізу та оцінки рівня економічної безпеки галузі та визначення інтегрального індексу рівня економічної безпеки галузі за всіма її функціональними складовими та показниками індикаторами кожної із складових.

Для реалізації процесу моделювання та оцінки стану та рівня економічної безпеки із урахуванням комплексності відбору показників індикаторів, що відповідатимуть стану економічної безпеки за всіма складовими та всебічно відображатимуть стан їх економічної безпеки, доцільним є застосування комплексного підходу. Якісний підхід застосовується у здійсненні процесу експертної оцінки, нормативний підхід при визначенні найбільш оптимальних значень показників-індикаторів рівня економічної безпеки, кількісний підхід при проведенні відповідних розрахунків рівня економічної безпеки.

Модель аналізу п'яти конкурентних сил Майкла Портера [4] — це модель, що є доцільною для застосування із метою визначення інтенсивності та визначеності конкурентних сил у галузі, її застосування в методології забезпечення економічної безпеки галузі обґрунтовано тим, що вона дозволяє дослідити стан внутрішнього ринку тієї чи іншої галузі та окреслити перспективи при виході на зовнішні ринки. Це одна із найуживаніших і найпоширеніших моделей, що у комплексі діагностики стану та рівня економічної безпеки галузі дозволить отримати більш повний аналіз стану конкурентного ринку галузі, існуючої конкуренції та конкурентних переваг.

Модель аналізу п'яти сил Майкла Портера — це статична модель, у якій за допомогою п'яти структурних одиниць, що є характерними для кожної галузі, описано методи формування конкурентних переваг та прибутковості та утримання цих показників у довготривалій перспективі. Аналіз п'яти сил Портера є методикою для аналізу галузей та опрацювання стратегії бізнесу.

Адаптація та застосування даної моделі у процесі діагностики економічної безпеки галузі обумовлене іще і тим, що основою запропонованої стратегії інтегрованого конкурентного розвитку в забезпеченні економічної безпеки галузі є конкурентоспроможність підприємств галузі та їх продукції на внутрішньому та на зовнішніх ринках, та безпека процесу інтеграції галузі на зовнішні економічні ринки. Внаслідок цього застосування даної моделі, що безпосередньо пов'язано із діагностикою конкурентних переваг та факторів, що їх формують є доцільною та відповідає завданням цього дослідження.

Як визначено у теорії конкуренції Майкла Портера [4], на ринку кожної галузі існує п'ять рушійних сил, що визначають його прибутковість. Кожна сила в цій моделі є окремим рівнем конкурентоспроможності:

- загроза появи нових гравців;
- ринкова влада покупців;
- ринкова влада постачальників;
- загроза появи товарів-замінників;
- рівень конкурентної боротьби та внутрішньогалузевої конкуренції.

За такою моделлю вищезазначені елементи ринкового середовища є рушійними силами конкуренції в галузі. Конкурентний аналіз у галузі із застосуванням цієї моделі дозволяє визначити інтенсивність конкурентних сил у галузі за основними позиціями (силами) та знайти позицію, що забезпечувала б максимальний захист від впливу факторів конкуренції.

Для визначення Першої сили "загроза появи нових гравців" здійснюється відповідний аналіз загроз появи нових гравців та визначають вхідні бар'єри у галузі та швидкість впливу існуючих гравців ринку. "Ринкова влада покупців" визначає вплив що можуть здійснювати на рівень конкурентоспроможності — покупців галузі — обсяг вимог до якості, ціни товару, її відповідності. Аналіз третьої сили "ринкової влади постачальників" дозволяє визначити їх вплив на конкурентоспроможності товарів галузі на внутрішньому ринку оскільки характеризує вартість та перерозподіл ресурсів на ринку та доступ до їх використання. Від цієї сили значною мірою залежить прибутковість у галузі та стан виробничої та фінансової складової економічної безпеки галузі.

Четверта сила — "поява товарів замінників", що значно обмежують потенціал ринку із точки зору зростання ціни та обсягів продажу, несе в собі визначення загрози зменшення

темтів зростання внутрішнього ринку та обсягу споживання товарів та відповідно активує загрози для внутрішньої економічної, виробничо-технологічної, фінансової складових економічної безпеки галузі. П'ята сила — "внутрішньогалузева конкуренція" призводить до зменшення ціни та рентабельності виробництва на внутрішньому ринку та збільшення витрат та стимулювання та просування продукції, що призводить до зменшення показників прибутковості підприємств галузі, що несе у собі значні загрози для внутрішньої економічної, фінансової, виробничо-технологічної, кадрової, складових економічної безпеки галузі.

ВИСНОВКИ

Застосування методу SWOT-аналізу у процесі комплексної діагностики економічної безпеки галузі як метод якісної оцінки у комплексі із іншими методами та підходами дозволяє визначити проблемні поля та окреслити перспективні напрями забезпечення економічної безпеки галузі, які будуть ураховані при розробці стратегії забезпечення економічної безпеки галузі та плануванні стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки галузі даного дисертаційного дослідження.

Використання моделі аналізу п'яти сил Майкла Портера в методології забезпечення економічної безпеки галузі із метою аналізу стану та рівня економічної безпеки внутрішнього ринку дозволяє виявити фактори загроз внутрішнього ринку та силу впливу цих факторів на стан галузі та рівень її економічної безпеки.

Література:

1. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / За ред. акад. НАН України С.І. Пирожкова. — К.: НІПМБ, 2003. — 46 с.
2. Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства економіки України [від 02.03.2007 № 60]. — Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html
4. Портер М. Конкуренция / Пер. с англ. / М. Портер. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2005. — 608 с.

References:

1. Pyrozhkov, S.I. (2003), *Methodychni rekomendatsii scho do otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Guidelines on the assessment of the level of economic security of Ukraine], NIPMB, Kiev, Ukraine.
  2. The Ministry of Economy of Ukraine (2007), *Order "On Approval of Methodology for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine"*, available at: http://www.uazakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi (Accessed 17 November 2017).
  3. The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), *"Guidelines for calculation of economic security of Ukraine"*, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html (Accessed 17 November 2017).
  4. Porter, M. (2005), *Konkurentsya* [Competition], Yzdatel'skyj dom "Vyl'iams", Moscow, Russia.
- Стаття надійшла до редакції 18.12.2017 р.*